પ્રવચન-૧, ગાથા – ૬

આ એક 'સમયસાર' સિદ્ધાંત છે. એની રચના બે હજાર વર્ષ પહેલાં 'કુંદકુંદઆચાર્યે' કરી છે. એ 'કુંદકુંદઆચાર્ય' મહાવિદેહમાં ગયા હતા. ત્યાં આઠ દિ' રહ્યા હતા. ત્યાં સાક્ષાત્ ભગવાન બિરાજે છે, 'સીમંધર ભગવાન' ! એને સાંભળી અને (ત્યાંથી) આવીને આ શાસ્ત્ર રચ્યાં છે. એટલે આ વીતરાગની જ વાણી છે. આહા...! ઝીણી પડે (પણ) અપૂર્વ વાત છે ! અનંતકાળમાં એને આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય શું છે ? એની એને ખબર નથી.

આપણે અહીં (છઠ્ઠી ગાથાનો) ભાવાર્થ (લઈએ). આ આત્મા વસ્તુ છે એ તો નિર્મળ (છે). જેમ પાણી શીતળ છે અથવા જેમ સ્ફટિકમણિ ! સ્ફટિકમણિ એ સ્વચ્છ છે. અમે તો સ્ફટિકમણિ જોયું છે. આવડું સ્ફટિકમણિ જોયું છે, 'જામનગર'માં ! આવડું મોટું સ્ફટિકમણિ ! ધોળું મહાકીમતી ! છ લાખ રૂપિયામાં ત્યાં એક સોલેરિયમ છે, એમાં આટલું (સ્ફટિક જોયેલું)

એ સફેદ સ્ફટિક હોય છે. એમ આત્મા સફેદ એટલે શુદ્ધ નિર્મળ આનંદકંદ છે. પણ જેમ એ સ્ફટિકને લાલ, પીળા અને કાળા ફૂલનો સંયોગ થતાં, અંદર લાલ, પીળી, કાળી ઝાંય દેખાય છે, એ સ્ફટિકની ઉપાધિ છે. એ સ્ફટિકનું સ્વરૂપ છે નહિ. ન્યાય સમજાય છે ? અમે તો બધું જોયું છે. આવડો મોટો સ્ફટિક ! છ લાખનો એક 'જામનગર'માં સોલેરિયમ છે. મોટો દાક્તર (હતો). અહીં તો એ બધા ડૉક્ટર અને રાજા ને બધા (અમને તો) સાંભળવા આવે. રાંક અને રાજા – બધા આવે સાંભળવા. મોટો ડૉક્ટર ! તે દિ' તે વખતે અઢી હજારનો માસિક પગાર હતો ! તે દિ' કેટલા વર્ષ પહેલાની વાત... ત્યાં આગળ સ્ફટિક જોયેલું, ધોળું ! સફેદ !

'જ્યમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી,
જ્યમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી,
તેમ જ જીવસ્વભાવ રે,
શ્રી જિન વીરે ધર્મ પ્રકાશિયો,
શ્રી જિન વીરે ધર્મ પ્રકાશિયો,
પ્રબળ કષાય અભાવ રે.'

જેમ સ્ફટિકમણિમાં લાલ અને પીળી ઝાંય જે દેખાય છે, તે સ્ફટિકમણિમાં ઉપાધિ છે. એ સ્ફટિકમણિનું સ્વરૂપ નથી. એમ ભગવાનઆત્મા દેહમાં ભિન્ન ચૈતન્યમૂર્તિ બિરાજે છે. તે પોતે શુદ્ધ અને પવિત્ર છે. પણ જેમ સ્ફટિકને લાલ, પીળા (ફૂલના) સંયોગે લાલ, પીળી ઝાંય દેખાય છે. એમ **'અશુદ્ધપણું પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે છે.'** ભાવાર્થ ! પહેલી લીટીનો અર્થ ! આ..હા..હા...! ભગવાન તો સ્ફટિકમણિ જેવો શુદ્ધ ચૈતન્યઘન છે. એણે કોઈ દિ' સાંભળ્યું નથી ! એ શું છે અંદર ચૈતન્ય પ્રભુ ? જેમ સ્ફટિકમણિ છે, તેવો સ્ફટિકમણિ જેવો ચૈતન્ય આનંદકંદ પ્રભુ છે. પણ એને જેમ લાલ, પીળા ફૂલના સંયોગે ઝાંય દેખાય છે, એમ આ ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ, નિર્મળ, આનંદકંદ છે.

'અશુદ્ધપણું પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે છે.' જેમ એ ફૂલના સંયોગને લઈને સ્ફટિકમાં લાલ, પીળું દેખાય છે, એમ કર્મના નિમિત્તથી આત્મામાં પુણ્ય અને પાપના, દયા અને દાનના, વ્રત અને ભક્તિના, કામ અને ક્રોધના વિકાર ભાવ (થાય છે). એ અશુદ્ધપણું પરદ્રવ્યના સંયોગે – સંબંધે આવે છે. ઝીણી વાત છે, ભગવાન !

છે પહેલો શબ્દ ? **'અશુદ્ધપણું પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે છે.'** જેમ સ્ફટિકને પરદ્રવ્યના સંયોગથી લાલ, પીળી ઝાંય દેખાય છે એમ ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યપ્રકાશના નૂરનું પૂર – તેજનું પૂર અંદર છે ! અરે..રે...! કેમ બેસે ? અંદરમાં ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યના નૂરના – તેજનું પૂર છે, પણ તેની પવિત્રતા ભૂલીને, અનાદિથી પર્યાયમાં અશુદ્ધપણું, પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે છે. સમજાય છે આમાં ? એનો એ સ્વભાવ નથી. પણ પરદ્રવ્યના સંયોગથી અનાદિથી એમાં મલિનતા (અર્થાત્) પુણ્ય અને પાપ (ના ભાવ) અને મિથ્યા ભ્રાંતિ (અર્થાત્)

પરમાં સુખ છે, પરને લઈને મને મજા પડે છે, એવી એ મૂઢતા, મૂર્ખાઈ, એ અશુદ્ધપણું પરદ્રવ્યના સંયોગના સંબંધે જણાય છે.

'**...મૂળ દ્રવ્ય તો,...**' છે ? મૂળ વસ્તુ જે છે એ તો સ્ફટિકમણિ જેવી (શુદ્ધ છે). '**...(મૂળ) દ્રવ્ય તો અન્ય દ્રવ્યરૂપ થતું જ નથી,...**' એ વસ્તુ પોતે છે એ કાંઈ અન્યરૂપ થતી નથી. એની પર્યાયમાં – અવસ્થામાં વિકારપણું જણાય છે, તે કર્મના નિમિત્તની ઉપાધિ છે, એનો સ્વભાવ નથી. આહા...હા ! એ (મૂળ દ્રવ્ય) અન્ય દ્રવ્યરૂપ થતું નથી. સ્વદ્રવ્ય ચૈતન્ય સ્ફટિકમણિ જેવો આત્મા – ભગવાન એ અન્ય દ્રવ્યરૂપે કે રાગરૂપે એ પોતે આત્મા થતો નથી – દ્રવ્ય થતું નથી. '**...માત્ર પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી અવસ્થા...**' ઝીણી વાત છે, ભગવાન ! પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી હોં ! પરદ્રવ્યને કારણે નહિ. પરદ્રવ્યને લઈને આત્મામાં વિકાર નહિ. વિકાર તો, જીવ પોતાને ભૂલી, 'અપને કો આપ ભૂલ કે હૈરાન હો ગયા !' પોતે પોતાને ભૂલીને સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! એને ભૂલીને પર્યાયમાં પરના નિમિત્તથી અવસ્થા મલિન થઈ જાય છે.

'**દ્રવ્ય-દૃષ્ટિથી તો...**' પણ જો વસ્તુદૃષ્ટિથી જોઈએ તો, '**...દ્રવ્ય જે છે તે જ છે...**' સ્ફટિકમણિની પેઠે એ ચૈતન્યમૂર્તિનો રતન આનંદકંદ જ છે. એ તો પર્યાયમાં પરના નિમિત્તે ઉપાધિ દેખાય છે. સમજાય છે, ભાઈ ? ઝીણી વાત છે, પ્રભુ ! તારી વાત જ મોટી છે, પ્રભુ ! અંદર મોટો ભગવાન છે, પરમાત્મા છે ! અરે ! આ..હા..હા... ! એ ૩૮ ગાથામાં આવે છે, નહિ ? ૩૮ ગાથામાં ! પોતાના પરમેશ્વરને ભૂલી ગયો છે. ૩૮ ગાથા છે, આની ('સમયસાર'ની) ૩૮ (ગાથા) પાછળ આવે છે ને. છે એમાં ? એમાં આવે છ એમાં... ૩૮માં છે જુઓ ! '**...પોતાના પરમેશ્વર (સર્વ સામર્થ્યના ધરનાર) આત્માને ભૂલી ગયો હતો...**' છે એમાં ? પાંચમી–છઠ્ઠી લીટી. છે એમાં ? પાંચમી–છઠ્ઠી લીટી ! પોતાના પરમેશ્વરને ભૂલી ગયો હતો. આ...હા...હા...હા...! પોતે પરમેશ્વર છે, પ્રભુ ! પણ તને ન બેસે (કેમકે) અનાદિકાળથી રાંકાઈ ભાસી છે ને ! પોતે પરમેશ્વરને ભૂલી ગયો ! પોતાના પરમેશ્વરને ભૂલી ગયો !! છે ને એમાં ?

પરમેશ્વર પોતે (અર્થાત્) પરમ–ઈશ્વર ! અનંત અનંત ગુણ (છે) એમાં એક 'પ્રભુતા' નામનો ગુણ છે. થોડી વાત થાય, ભાઈ ! થોડી... થોડી... બહુ ઝીણી (વાત) અહીં ન પકડાય. એ 'પ્રભુતા' નામનો એક ગુણ છે એ ઈશ્વર છે. એવો પ્રભુત્વ ગુણ જે છે, એમ આત્મામાં અનંતા ગુણ છે, એમાં એક 'પ્રભુત્વ' નામનો ગુણ છે કે જે ગુણને લઈને અનંતા ગુણમાં ઈશ્વરતા અને પ્રભુતા આવી છે.

શું કીધું એ ? આત્મામાં સંખ્યાએ અનંતા અનંતા ગુણો છે. એમાં એક પ્રભુત્વ નામનો ગુણ છે. જેમ જ્ઞાન ગુણ છે – જાણવું દેખવું, આનંદ (છે) એમ પ્રભુત્વ નામનો – ઈશ્વર નામનો એક ગુણ – શક્તિ છે. આત્મામાં ઈશ્વર નામની એક શક્તિ છે – સ્વભાવ છે – સામર્થ્ય છે. તે ઈશ્વર નામની શક્તિએ અનંત ગુણને પ્રભુતાપણે એ ભાળે છે. અનંતા

ગુણમાં પ્રભુતા ભરી છે. આ...હા..હા...! અરે...! આવો આત્મા ! એ પરમેશ્વર, પોતાનો પરમેશ્વર (છે), એને ભૂલી ગયો છે.

એ અહીં કહે છે. **'દ્રવ્ય-દષ્ટિથી તો દ્રવ્ય જે છે તે જ છે...'** વસ્તુથી જો જોવો તો જે છે ઇ છે. એની પર્યાયમાં પરદ્રવ્યના સંયોગે મલિનતા દેખાય છે તે ઉપાધિ છે. એ વસ્તુની (મૂળ) સ્થિતિ છે નહિ. **'...અને પર્યાય (અવસ્થા) – દષ્ટિથી જોઈએ...'** (અર્થાત્) વર્તમાન દશા – અવસ્થાથી તેને જોવામાં આવે તો. છે ? **'આવે તો'** છે ને ? **'...મલિન જ દેખાય છે.'** વસ્તુથી જોવો તો એ નિર્મળાનંદ છે. પર્યાય–અવસ્થાથી જોવો તો એ મલિન દેખાય છે. આ..હા...! આ બે એના રૂપ છે ! ઝીણી વાત છે, ભાઈ !

'એ રીતે આત્માનો સ્વભાવ જ્ઞાયકપણું માત્ર છે,...' આત્માનો સ્વભાવ તો જાણવું (છે). ચૈતન્યમૂર્તિ ! ચૈતન્યનો પ્રકાશ ! સ્પષ્ટ ચૈતન્ય જ્યોતિ, પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ અનુભવમાં આવે એવો જે સ્વભાવ છે. પણ દ્રવ્યદષ્ટિથી જોવો તો એવો છે. **'...જ્ઞાયકપણું (માત્ર) જ છે, અને તેની અવસ્થા પુદ્‌ગલકર્મના નિમિત્તથી રાગાદિરૂપ મલિન છે...'** જેમ આ સ્ફટિકને ફૂલના નિમિત્તે લાલ, પીળી ઝાંય દેખાય એમાં, એમ આ ભગવાનઆત્મામાં કર્મના નિમિત્તથી, અનાદિ પર તરફના લક્ષથી, રાગ અને દ્વેષ, વિકાર અને પુણ્ય અને પાપની વાસના દેખાય છે. (પરંતુ) એ એનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ નથી. પર્યાય – અવસ્થાથી જોઈએ તો મલિન છે. વસ્તુથી જોઈએ તો પ્રભુ, પરમેશ્વર છે. આ..હા..હા...! 'ભગવાનજીભાઈ'! આવી વાતું હવે એને ક્યે ગજે માપ કરવું ? **'...તે પર્યાય છે.'**

'પર્યાયની દષ્ટિથી જોવામાં આવે તો તે મલિન જ દેખાય છે અને દ્રવ્યદષ્ટિથી જોવામાં આવે...' વસ્તુ (દષ્ટિથી) જોવામાં આવે **'...તો જ્ઞાયકપણું તો જ્ઞાયકપણું જ છે,...'** જ્ઞાયક, આનંદ તે આનંદ જ છે, જાણનાર તે જાણનાર જ છે. જાણનારમાં કમી, વિપરીતતા, ઓછપ થઈ નથી. એ તો અંદર પરિપૂર્ણ ભગવાન ચૈતન્ય બિરાજે છે ! આ..હા..હા...!

પ્રભુ ! તને 'પ્રભુ' કરીને તો બોલાવે છે ! તારી પ્રભુતા પ્રગટ કરાવવા માટે (તને 'પ્રભુ' કહીને બોલાવે છે). તારામાં પ્રભુતા ભરી છે, અનંતી પ્રભુતા છે. આ..હા..હા...! એ વસ્તુથી જુઓ તો અનંતી પ્રભુતા (છે) એ તારી છે. જ્ઞાયકપણું **'...કાંઈ જડપણું થયું નથી.'** જે જ્ઞાયક છે – જાણનાર છે તે અજાણપણું એટલે પુણ્ય અને પાપ જે અજાણ છે તે રૂપે – જડરૂપે જ્ઞાયકપણું થયું નથી. જાણનાર તે અજાણપણે થયો નથી. એટલે શું ? જાણનાર આત્મા અંદર ચૈતન્ય સત્તા પ્રકાશની મૂર્તિ પ્રભુ (છે). એ પુણ્ય અને પાપમાં ચૈતન્યપણું નથી. ચૈતન્યનો એમાં અભાવ છે, એ અચેતન છે. એમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ નથી પણ છે અચેતન. જ્ઞાયકપણું તે અચેતનપણે કદી થયું નથી. પર્યાયમાં અચેતનપણે દેખાય છે, એની હાલતમાં દેખાય છે. વસ્તુમાં એ, છે નહિ.. આ..હા..હા...!

'અહીં દ્રવ્યદષ્ટિને પ્રધાન કરી કહ્યું છે.' અહીંયાં વસ્તુની મુખ્યતા બતાવવા... મુખ્યતા

બતાવવા પ્રભુને જ્ઞાયકપણે છે એમ બતાવ્યું છે. પર્યાયમાં મલિનતા છે તેને ન બતાવતા, તેને ગૌણ કરીને, તેને પેટામાં રાખીને, વસ્તુ શું છે – તે બતાવી છે. આ ભાષા તો ભાઈ સાદીમાં સાદી, સાદામાં સાદી છે પણ ભાવ તો જે છે ઇ ઊંચા છે ઇ છે !

'...**કાંઈ જડપણું થયું નથી.**' શું કીધું ઇ ? '**અહીં દ્રવ્યદૃષ્ટિને પ્રધાન કરી કહ્યું છે. જે પ્રમત્ત–અપ્રમત્તના ભેદ છે તે તો પરદ્રવ્યના સંયોગજનિત પર્યાય છે.**' આત્મામાં ચૌદ ગુણસ્થાન છે. જેમ મેડીએ ચડવામાં નિસરણીનાં ચૌદ પગથિયાં હોય છે એમ આત્માને પૂર્ણ પર્યાય પ્રાપ્ત (કરવાના) પૂર્ણ આનંદની પર્યાય – મોક્ષ પર્યાય પ્રાપ્ત (કરવાના) ચૌદ પગથિયાં છે. એ ચૌદ પગથિયામાં છઠ્ઠા પગથિયા સુધીને 'પ્રમાદ' કહે છે અને સાતમા પગથિયાથી ચૌદમા (પગથિયા) સુધીને 'અપ્રમાદ' કહે છે. એ પ્રમાદ અને અપ્રમાદ બે ભાવ શુભ અને અશુભને લઈને દેખાય છે. વસ્તુ પ્રમત્ત–અપ્રમત્ત નથી. અરે...! આવી વાતું છે ! ક્યાં જગત પડ્યું અને ક્યાં વસ્તુ રહી ગઈ ! આહા..હા...! '**...તે તો પરદ્રવ્યના સંયોગજનિત પર્યાય છે.**' શુભ-અશુભ ભાવથી પ્રમત્ત–અપ્રમત્ત જે દેખાય છે. પ્રમત્ત તે છઠ્ઠા ગુણસ્થાન સુધી – છ પગથિયા સુધી અને અપ્રમત્ત સાતથી તે ચૌદ સુધી, એ બધી ભૂમિકાઓ, શુભ અને અશુભ ભાવના (નિમિત્તે દેખાય છે). જ્ઞાયકપણાની પર્યાયમાં આવતા, એને ભેદ દેખાય છે. બાકી જ્ઞાયકપણું છે એ શુભ-અશુભભાવપણે થયું નથી. તેથી તેને પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત અવસ્થા પણ થઈ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? અરે...! આવી ઝીણી વાતું ! બાપુ ! મારગડા જુદા છે, આહા...!

'**...પરદ્રવ્યના સંયોગજનિત પર્યાય છે. એ અશુદ્ધતા દ્રવ્યદૃષ્ટિમાં ગૌણ છે,...**' પર્યાયમાં મલિનતા છે પણ દ્રવ્યદૃષ્ટિને જોતાં તેને ગૌણ કરીને, તેને પેટામાં રાખીને, એની વસ્તુમાં એ નથી, એમ કહેવામાં આવ્યું છે. '**...ગૌણ છે, વ્યવહાર છે,...**' આત્મામાં પુણ્ય અને પાપના પરિણામ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એ બધો વ્યવહાર છે. આત્માનો સ્વભાવ નથી. આત્માનું સ્વરૂપ એ નથી. આ..હા..હા...! છે ? '**...અભૂતાર્થ છે,...**' જૂઠા છે. વસ્તુનો સ્વભાવ ચૈતન્યપ્રકાશની મૂર્તિ પ્રભુ ! એમાં એ પુણ્ય-પાપના ભાવના ભેદ છે તે જૂઠા છે. અંદર સત્ય સ્વરૂપમાં એ છે નહિ. પર્યાયમાં દેખાય છે તે જૂઠા – ભ્રમ છે. આ..હા..હા...! '**...અસત્યાર્થ છે,...**' છે ? ત્રિકાળની અપેક્ષાએ હોં ! પર્યાયમાં છે ખરા. પર્યાય–અવસ્થામાં પુણ્ય–પાપ છે ત્યારે તો એને પોતાના માનીને આ રખડે છે. પુણ્ય અને પાપના ભાવને પોતાના માની અનાદિથી રખડે છે. એ પર્યાયમાં છે પણ વસ્તુથી જોતા એમાં નથી અને વસ્તુને જોવાની નજરું એણે અનાદિથી સેકંડમાત્ર પણ કરી નથી. એ શું ચીજ છે અંદર ? સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર, સર્વજ્ઞદેવ, ત્રિલોક–પ્રભુએ આત્માને કેવડો અને કેટલો અને કેમ કહ્યો છે ? તેની એને ખબર નથી. એથી અહીં કહે છે કે, એ અસત્યાર્થ (છે). વસ્તુમાં જે પુણ્ય-પાપ દેખાય છે તે જૂઠા છે તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ – ત્રિકાળની અપેક્ષાએ (જૂઠા

છે). એમાં અવસ્થા અપેક્ષાએ છે, પર્યાયની અપેક્ષાએ છે. વસ્તુની અપેક્ષાએ તે જૂઠા છે. છે ? **'...ઉપચાર છે.'** (એટલે) આરોપ છે.

'દ્રવ્યદૃષ્ટિ શુદ્ધ છે,...' પણ વસ્તુની દૃષ્ટિ કરતાં તે શુદ્ધ ચીજ આત્મા આનંદકંદ છે. એ સ્ફટિકનો જેમ પથરો છે એમ આ ચૈતન્યનો આનંદનો કંદ છે પ્રભુ ! આ..હા..હા...! પરમેશ્વર ! જાતિએ પરમેશ્વરસ્વરૂપ છે. પણ તે સ્વરૂપની પર્યાયને ભૂલીને પર્યાયમાં રાગ-દ્વેષ કરે છે. એ દ્રવ્યદૃષ્ટિથી જોઈએ તો **'...અભેદ છે,...'** આત્મા શુદ્ધ છે. પુણ્ય અને પાપના ભેદમાં આવ્યો નથી. અંદર અભેદ નામ એકરૂપ છે. **'...નિશ્ચય છે, ભૂતાર્થ છે, સત્યાર્થ છે,...'** ત્રિકાળી ચીજ સત્ય (છે) તે સત્ય છે. પર્યાય(ને) ત્રિકાળની અપેક્ષાએ અસત્ય કહેવામાં આવે છે, પણ પર્યાયદૃષ્ટિથી પર્યાય સત્ છે. પર્યાયદૃષ્ટિથી પર્યાય છે. વસ્તુદૃષ્ટિથી પર્યાય અસત્યાર્થ છે. આવ્યું ? આહા...! નિશ્ચય છે, ભૂતાર્થ (છે) અને સત્યાર્થ છે, સત્ય વસ્તુ દ્રવ્ય **'...પરમાર્થ છે. માટે આત્મા જ્ઞાયક જ છે;...'** આ..હા..હા...!

ભગવાનઆત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપ 'ચૈતન્યચંદ્ર' છે ! જિનચંદ્ર ! જેને જિનચંદ્ર કહે છે. જિન એટલે વીતરાગી ચંદ્ર ! એ આત્મા જિનચંદ્ર – વીતરાગી ચંદ્રની મૂર્તિ અંદર છે. આ..હા..હા...! કોઈ દી' સાંભળ્યું નથી, એના તરફ ગયો નથી. વિચારમાં લાવ્યો નથી અને બહારની કડાકૂટમાં મરીને મૂંઝવણમાં અનાદિકાળ(થી) ચોરાશીના અવતાર કરે છે.

અહીં એ કહે છે, આહા...! **'માટે આત્મા જ્ઞાયક જ છે; તેમાં ભેદ નથી...'** વસ્તુમાં ભેદ નથી. પર્યાયમાં રાગ-દ્વેષના ભેદ છે. **'...તેથી તે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી. 'જ્ઞાયક' એવું નામ પણ તેને જ્ઞેયને જાણવાથી આપવામાં આવે છે...'** એને જાણનારો એમ કહેવામાં આવે છે તો જાણવાયોગ્ય ચીજને દેખીને એમ કહેવાય છે કે જાણવાલાયક છે. પણ ઇ જાણનારો જાણનારો પોતે પરને નથી જાણતો. પરને જાણવા કાળે પોતાની જ્ઞાનની દશારૂપે થઈને એને જાણે છે. પરને જાણતો નથી, પોતાને જાણે છે. આહા..હા...! આવી ઝીણી વાતું છે, પ્રભુ ! જ્ઞાયકપણું જાણવામાં આવે છે.

'...કારણ કે જ્ઞેયનું પ્રતિબિંબ જ્યારે ઝળકે...' અરીસામાં સામી ચીજ –બિંબ હોય તેનું પ્રતિબિંબ દેખાય. અરીસામાં સામી ચીજ–બિંબ હોય (એનું) પ્રતિબિંબ (પડે). બિંબ, તેનું પ્રતિબિંબ (પડે). એમ ભગવાન ચૈતન્ય અરીસો, એમાં રાગ–દ્વેષ(રૂપ)નું બિંબ, તેનું પ્રતિબિંબ અંદર ઝળકે છે એટલે જણાય છે.... જણાય છે. એ જાણનારો છે. આહા...હા...! બહુ ઝીણું ભાઈ આમાં ! અહીં સુધી પહોંચવું એને ! આ..હા..હા...! એ જાણવામાં આવે છે.

'...કારણ કે જ્ઞેયનું પ્રતિબિંબ જ્યારે ઝળકે છે ત્યારે જ્ઞાનમાં તેવું જ અનુભવાય છે.' જ્ઞાન પરને જાણવા ટાણે પોતે પોતાપણે પરિણમે છે. પરને જાણવા કાળે પરપણે થતો નથી. આ..હા..હા...! જેમકે આ અગ્નિ છે તો અગ્નિને જાણવા કાળે જ્ઞાન અગ્નિરૂપે થતું નથી. પણ અગ્નિનું જેવું સ્વરૂપ છે, તેવું અહીં જ્ઞાન પોતાને પોતાથી જ્ઞાન થાય છે. તે જ્ઞાન

અગ્નિપણે થયું નથી, અને અગ્નિને લઈને તેનું જ્ઞાન (થયું નથી). અગ્નિનું જ્ઞાન અગ્નિને લઈને થયું નથી. અગ્નિનું જ્ઞાન પોતાના જ્ઞાનના સ્વભાવને લઈને થયું છે. આ..હા..હા...! આવો બધો ફેર ! નિવૃત્તિ લઈને આ ચીજ કોણ છે અને કેમ છે ? (એ જાણવા) નવરાશ ક્યાં, ફુરસદ ક્યાં...!

'તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી...' ભલે પરને જાણે ! પણ પરને જાણવાને કાળે પોતાને જ જાણે છે. પરને લઈને અશુદ્ધતા એમાં નથી. **'...કારણ કે જેવું જ્ઞેય જ્ઞાનમાં પ્રતિભાસિત થયું...'** જાણવાયોગ્ય પદાર્થને જ્ઞાન જાણે ત્યારે એ જ્ઞાનને જ જ્ઞાન જાણે છે. પરને જાણવું કહેવું એ તો વ્યવહાર છે. આ..હા...હા...! ઝીણું બહુ, પ્રભુ ! 'દાહ્યકૃત' અને 'જ્ઞેયકૃત' વાત આવી હતી ને ? આ વસ્તુ – શરીર છે, વાણી છે, મન છે, એને જાણવા કાળે જ્ઞાન તેનારૂપે થતું નથી, પણ જેવું પરનું સ્વરૂપ છે તેના જ્ઞાનરૂપે જ્ઞાન પરિણમે છે, તે પરને લઈને નહિ. એ પોતાની શક્તિથી, તે જ્ઞેયને જાણવાની શક્તિથી જાણે છે. તેથી તે જાણવાની શક્તિ જાણવાયોગ્ય જ્ઞેય છે તેની કરેલી નથી. સમજાય છે કાંઈ ? આ..હા...હા !

'...તેવો જ્ઞાયકનો જ અનુભવ કરતાં જ્ઞાયક જ છે. 'આ હું જાણનારો છું તે હું જ છું,...' પરને જાણનારો તે હું છું, એમ નહિ. અરે...રે...! ક્યાં લઈ જવો એને...! પરનો કર્તા તો નહિ પણ પરનો જાણનારો પણ નહિ. છે ? **'આ હું જાણનારો છું તે હું જ છું,...'** હું પરને જાણું માટે પરપણે જાણું છું, એમ નહિ. મારા જ્ઞાનમાં જ મારો પ્રકાશ (છે). 'સ્વ–પરપ્રકાશક શક્તિ હમારી, તાતેં ભેદ ભ્રમ ભારી.' સ્વપરપ્રકાશક મારી જ પર્યાયમાં હું સ્વ અને પરને મારે લઈને, મારામાં જાણું છું, આહા...હા...! પરને લઈને નહિ. પરનું જ્ઞાન નહિ. એ સ્વનું જ્ઞાન છે. આ અરીસામાં જે પ્રતિબિંબ દેખાય છે (તો) એ પરવસ્તુ ત્યાં નથી આવી. પર(વસ્તુ) આવી છે ત્યાં ? ઇ તો અરીસાની અવસ્થા છે. જે પ્રતિબિંબ દેખાય – સામે અગ્નિ હોય અને ત્યાં દેખાય (તો) ત્યાં અગ્નિ છે અંદરમાં ? એ અરીસાની જ અવસ્થા છે. ઇ ઝળક અરીસાની અવસ્થા છે, એ અગ્નિની નહિ. એમ જ્ઞાનમાં જે જ્ઞેય જણાય છે તે જ્ઞાનની અવસ્થા છે. જણાવાયોગ્ય વસ્તુની એ અવસ્થા નથી. ઝીણી વાત છે, ભાઈ ! તોય અહીં તો થોડી થોડી વાત કરી હોં ! બહુ ઝીણી, બહુ આઘે નથી લઈ જતા ! પહેલું–વહેલું છે... આ..હા..હા...!

મુમુક્ષુ :– આ નાની વાત નથી, ઝીણી વાત નથી. બહુ મોટી વાત છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :– વાત તો એવી છે, બાપા ! પણ અંદર પકડવામાં આવી નથીને એટલે બહારથી પોતાને માની રહ્યો છે. અંદર જાતો નથી. અંદર જવાની કળાની પણ એને ખબર નથી. આ..હા..હા..હા...!

... **'આ હું જાણનારો છું તે હું જ છું. અન્ય કોઈ નથી' – એવો પોતાને પોતાનો અભેદરૂપ અનુભવ થયો...'** આ...હા..હા...! જાણવાની ચીજને જાણવા કાળે જાણવાની ચીજપણે

અનુભવતો નથી. પણ જાણવાની ચીજને જાણવા કાળે જાણનારને અનુભવે છે, પરને અનુભવતો નથી. આ..હા..હા..હા...! એ જ્ઞાનની ઝળકમાં પ્રતિબિંબ દેખાય તે તે ચીજનું નથી, અહીંયાં જ્ઞાનની દશા એવી છે, એ જ્ઞાનની દશાને અનુભવે છે. આ...હા...હા...! આમ જ્યાં સુધી અંતર અનુભવ ન થાય ત્યાં સુધી એને સમ્યગ્દર્શન અને ધર્મની શરૂઆત ન થાય, અને ધર્મની શરૂઆત ન થાય તો પછી ચારિત્ર કે વ્રત કે (કાંઈ) એને હોઈ શકે નહિ. જ્યાં એકડો નથી ત્યાં મીંડાની શું ગણતરીમાં ગણતરી ગણવી ? આ..હા...હા...!

'(એવો પોતાને પોતાનો) અભેદરૂપ અનુભવ થયો ત્યારે એ જાણવારૂપ ક્રિયાનો કર્તા પોતે...' શું કહે છે ? જાણનાર(ને) પરને જાણવાકાળે પર તરફનું જ્ઞાન (થયું તે વખતે) પોતે પોતાપણે થયો. તે જાણવાનું કાર્ય થયું એ પોતાનું કાર્ય છે અને જાણનારો પોતે કર્તા છે. પરનું જાણવું એ પોતાનું જાણવું થયું છે. એ પોતાનું જાણવું એ પોતાનું કાર્ય છે અને એનો કર્તા આત્મા છે. પરનું જાણવાનું કાર્ય (થયું) એનો કર્તા પર છે, અને જણાય છે આ, એમ નથી. આ..હા..હા...! ઝીણું તો છે, બાપુ ! પણ હવે થોડું થોડું (લોકો પકડે છે).

મુમુક્ષુ :– એકડા વિનાનાં મીંડાં શું કામના ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :– મીંડાં કામનાં (પણ) મીંડાં શૂન્યના – પોક મૂકવાના છે !

આ..હા..હા...! ભગવાનઆત્મા ! એ પરને જાણવું કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. પોતાની પર્યાયને જાણે છે એમાં એ જણાઈ જાય છે. એ જાણનારો જ જણાઈ જાય છે. જણાય છે ચીજ એ જણાતું નથી. જણાય છે ચીજ, એ જાણનારો જ જણાય છે. ઝીણી વાત છે ને, ભાઈ ! એ પોતાથી જાણે છે તે હું છું, અન્ય કોઈ નથી **'–એવો પોતાને પોતાનો અભેદરૂપ અનુભવ થયો ત્યારે એ જાણવારૂપ ક્રિયાનો કર્તા પોતે જ છે અને જેને જાણ્યું તે કર્મ પણ પોતે જ છે.'** કર્મ એટલે કાર્ય. પરને જાણવા કાળે જે જ્ઞાન પોતાનું પોતાથી થયું તે જ્ઞાન પોતાનું કાર્ય છે અને તે જ્ઞાનનો કર્તા તે આત્મા છે. આ દ્રવ્યથી કહીએ છીએ. બાકી તો પર્યાય કર્તા છે અને પર્યાય કાર્ય છે. બેય ભેગું છે. 'પંડિતજી'! અહીં તો ત્યાં સુધી લઈએ કે પરને જાણવા કાળે જાણવાની દશા તો આત્માની છે, એને (પરને) લઈને નથી. એ જાણવાની દશા છે એ આત્માનું કાર્ય છે અને આત્મા એનો કર્તા છે. જણાવાયોગ્ય વસ્તુ તે તેનું કાર્ય નહિ અને તેને કારણે અહીં જણાતું નથી. જાણનારો ભગવાન ચૈતન્ય સ્વપરપ્રકાશક હોવાથી, પોતાની સત્તામાં, પરની અપેક્ષા વિના પરને જાણવા(રૂપે) પરિણમે છે, તે આત્મા છે, એ હું છું. પરને જાણું છું, એ હું છું (એમ નથી). એ હું નહિ. આ..હા..હા...! આવું છે. આ ગાથા જ જરી એવી છે !

'આવો એક જ્ઞાયકપણામાત્ર પોતે શુદ્ધ છે.' છે ને ? **'–આ શુદ્ધનયનો વિષય છે.'** શુદ્ધનય એટલે સમ્યગ્જ્ઞાન જે શુદ્ધ છે તેનો આ ત્રિકાળી દ્રવ્ય તે વિષય – ધ્યેય છે. વર્તમાનમાં મલિનતા છે, એ કંઈ શુદ્ધનયનો – શુદ્ધજ્ઞાનનો વિષય–ધ્યેય નથી. એ તો પર્યાયનયનો વિષય

છે. વર્તમાન અવસ્થાને જોનારી નયનો વિષય છે. ત્રિકાળને જોનારી નયનો એ વિષય નથી. ત્રિકાળી(ને) જોનાર(નયના) વિષયથી આ શુદ્ધ આત્મા કહેવામાં આવે છે, એમાં અશુદ્ધતા છે નહિ. આહા...હા...! છે ? '**...જ્ઞાયકપણામાત્ર પોતે શુદ્ધ છે. – આ શુદ્ધનયનો વિષય છે.**'

'**અન્ય પરસંયોગજનિત ભેદો છે...**' (અર્થાત્) જેટલા રાગ અને દ્વેષ અને પુણ્ય અને પાપના ભેદ દેખાય '**...તે બધા ભેદરૂપ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય છે.**' અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક એટલે પર્યાય. પર્યાય(નો) વિષય એટલે વ્યવહાર. (એ બધો) વ્યવહારનયનો વિષય છે, પરમાર્થનો નહિ. આ..હા..હા...!

પોતાનું જે ત્રિકાળી સ્વરૂપ છે એને જોતા – જાણતાં, પરને જાણવાનું થાય છે ઇ પણ પોતાનું જ સ્વરૂપ છે. પરને લઈને ઇ જાણે છે અને પરમાં જણાય છે અને પર છે માટે એ જાણે છે, એમ પણ નહિ. એ પોતે જ – પરને અને સ્વને જાણવાના સ્વભાવવાળો પોતાનો ભાવ, તે જ પોતાનું શુદ્ધપણું (છે) અને તે જ પોતાનું સ્વરૂપ છે. એ વિષય શુદ્ધનયનો છે. શુદ્ધનય એટલે દ્રવ્યદૃષ્ટિ, ત્રિકાળી દ્રવ્યને જાણનારું જ્ઞાન તે જ્ઞાનને 'શુદ્ધનય' કહેવામાં આવે છે. ત્રિકાળી દ્રવ્યને જાણનારું જ્ઞાન, તે જ્ઞાનને 'શુદ્ધનય' કહેવામાં આવે છે. એ શુદ્ધનયનો વિષય ત્રિકાળી ચીજ ભગવાનઆત્મા છે. આહા...! એ જ્યારે જાણવામાં આવે ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન થાય, ત્યારે તેને ધર્મની પહેલી સીઢી થાય, ત્યારે તેને ધર્મનું પહેલું પગથિયું હાથ આવે. આ..હા..હા...! 'જેઠાલાલભાઈ'! આવી વાતું છે ! '**અન્ય પરસંયોગજનિત ભેદો છે તે બધા ભેદરૂપ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય છે. અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનય પણ શુદ્ધ દ્રવ્યની દૃષ્ટિમાં પર્યાયાર્થિક જ છે તેથી વ્યવહારનય જ છે એમ આશય જાણવો.**'

'**અહીં એમ પણ જાણવું કે જિનમતનું કથન સ્યાદ્વાદરૂપ છે તેથી અશુદ્ધનયને સર્વથા અસત્યાર્થ ન માનવો;...**' આત્મામાં – પર્યાયમાં વિકાર થતો જ નથી... પર્યાયમાં હોં ! દ્રવ્ય તો શુદ્ધ ત્રિકાળ છે. પણ એની અવસ્થામાં વિકાર છે જ નહિ, એમ માનવું તે એકાંત છે, એ યથાર્થ નથી. એની અવસ્થામાં મલિનતા છે અને એ મલિનતાનું દુઃખનું વેદન છે અને દુઃખના વેદનથી ચારગતિમાં રખડે છે. એ બધું છે. વ્યવહારનયનો વિષય છે. એને લઈને વસ્તુમાં એ નથી. પણ વસ્તુ પણ છે અને વ્યવહારનય(નો વિષય) આ મલિનતાનો ભાવ એ પણ દશામાં છે. આહા..હા...! છે ? તેથી અશુદ્ધનયને સર્વથા જૂઠી ન માનવી.

'**...કારણ કે સ્યાદ્વાદ પ્રમાણે શુદ્ધતા અને અશુદ્ધતા – બન્ને વસ્તુના ધર્મ છે...**' શું કીધું ઇ ? ત્રિકાળી વસ્તુ છે – ચૈતન્ય ત્રિકાળી વસ્તુ તે શુદ્ધ છે અને વર્તમાન પર્યાયમાં મલિનતાનું દુઃખ છે. બંને છે. બંને છે. બેમાં દુઃખ નથી તો તો આનંદ હોવો જોઈએ. આનંદ નથી એમ માનવું એ જૂઠું છે અને દુઃખે નથી એમ માનવુંય જૂઠું (છે). અંતર (સ્વભાવમાં) આનંદ છે, પર્યાયમાં દુઃખ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :– દ્રવ્યથી પર્યાય જુદી છે ?

સમાધાન :– જુદી છે ! દ્રવ્યથી પર્યાય જુદી છે. એક થઈ નથી. એક થાય તો આખું દ્રવ્ય મલિન થઈ જાય. મલિન થાય એટલે દ્રવ્ય જ રહે નહિ. દ્રવ્ય જો વિકારરૂપે થાય તો દ્રવ્ય વસ્તુ જ રહે નહિ. આત્મા જ રહે નહિ. આહા..હા...! આવું સમજવા માટે વખત કેટલો કાઢવો ? મારગ તો આવો છે, પ્રભુ ! આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :– સોનગઢ કેટલા મહિના રોકાવું પડે, ગુરુદેવ ?

સમાધાન :– મહિનાની વાત નથી ત્યાં ! દેશ મૂકીને પરદેશમાં કેટલા મહિના–વર્ષ સુધી રહેવું એવું નક્કી કર્યું છે કોઈ દી' ? 'જેઠાલાલભાઈ'! દેશ મૂકીને પરદેશમાં કેટલો કાળ રહેવું ઇ નક્કી કર્યું છે ? ગમે એટલો કાળ રહેવું પડે ! એમ આત્મા સમજવા માટે ગમે તેટલો કાળ લેવો પડે. એની મુદ્દત હોઈ શકે નહિ. આ..હા..હા...!

ત્રિકાળી વસ્તુ છે એ શુદ્ધ છે અને વર્તમાન પર્યાય એટલે અવસ્થા તે અશુદ્ધ છે, બંને એના ધર્મ છે એનામાં બંને છે. પરને લઈને છે નહિ. પર તો નિમિત્તમાત્ર છે. મલિનતા થવાની પણ પર્યાયમાં યોગ્યતા છે અને નિર્મળપણું તો ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. બંને વસ્તુ છે. બંને વસ્તુને જ્ઞાનપણે (જ્ઞાનમાં) જાણી અને પર્યાયની દૃષ્ટિ છોડીને દ્રવ્યદૃષ્ટિ કરવી, એનું નામ સમ્યગ્દર્શન – ધર્મનો પહેલો પાયો છે. આહા...હા...! છે ? '**...શુદ્ધતા અને અશુદ્ધતા – બંને વસ્તુના ધર્મ છે...**' પર્યાય વસ્તુનો ધર્મ છે ! રાગ-દ્વેષ પર્યાયમાં છે ને ! ઇ એનો – પર્યાયનો ધર્મ છે ને ! ધર્મ એટલે ધારી રાખેલો. પર્યાયે ધારી રાખ્યો છે ને ! આ મલિનતા ઇ કાંઈ કર્મે ધારી રાખી નથી. રાગ–દ્વેષની મલિનતા પોતે ધારી રાખી છે. માટે એ અશુદ્ધતા એનો પોતાનો ધર્મ (છે). ધર્મ એટલે ધારી રાખેલો ભાવ છે અને શુદ્ધતા તો એનું ત્રિકાળી સ્વરૂપ છે, આહા...હા....!

'**અશુદ્ધનયને અહીં હેય કહ્યો છે...**' અશુદ્ધતા વસ્તુધર્મ છે તે તો સત્ત્વ, સત્ય છે. શું કહે છે ? ત્રિકાળી ચીજ શુદ્ધ છે એ પણ સત્ય છે અને પર્યાયમાં વિકાર છે એ પણ વસ્તુનું સત્ત્વ છે. એ વસ્તુની જ પર્યાયનું સત્ત્વ છે. ત્રિકાળી નહિ પણ પર્યાયનું જ સત્ત્વ છે. એ પર્યાયનું સત્ત્વ ન માને ને વસ્તુનું સત્ત્વ (જ માને તો એકાંત છે). બન્ને છે – શુદ્ધતા અને અશુદ્ધતા બન્ને એનો ધર્મ છે, એમ કહે છે, જુઓ ! છે ? '**...બન્ને વસ્તુના ધર્મ છે, અને વસ્તુધર્મ છે તે વસ્તુનું સત્ત્વ છે;...**' શું કહ્યું ? ત્રિકાળી શુદ્ધ ચૈતન્ય છે એને પણ જાણવો અને એ જાણીને લક્ષમાં અશુદ્ધતા છે એ પણ લક્ષમાં રાખવી કે પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે, મલિનતા છે તેથી હું દુઃખી છું. મારી દૃષ્ટિ તેના ઉપર હોય તો સંસાર છે. પણ એ સંસાર છે, ભ્રમ નથી. 'બ્રહ્મ સત્ય અને જગત મિથ્યા' એમ નથી. એ અશુદ્ધતા પણ પર્યાયમાં પોતાનો ધર્મ છે. ધર્મ એટલે ધારી રાખેલી વસ્તુ. ધર્મ એ (સમ્યગ્દર્શનરૂપ) ધર્મ નહિ. વસ્તુનું સત્ત્વ છે ! શું કહે છે ? ત્રિકાળી શુદ્ધ વસ્તુ એ પણ વસ્તુનું સત્ત્વ છે અને પર્યાયમાં મલિનતા થાય એ પણ વસ્તુની પર્યાયનો ધર્મ એટલે સત્ત્વ છે. એ વસ્તુનું સત્ત્વ છે. ઇ પરને લઈને

કાંઈ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? આહા...હા...!

'**...અશુદ્ધતા પરદ્રવ્યના સંયોગથી થાય છે એ જ ફેર છે.**' મલિનતા જે આવે છે – પુણ્ય અને પાપની, દયા અને દાનની, વ્રત અને ભક્તિ, કામ–ક્રોધ, કે આ રળવું, ભોગ અને વિષય (એ બધી) મલિનતા છે તો વસ્તુનો પર્યાયધર્મ, ધર્મ એટલે એ પર્યાય આત્માએ ધારી રાખી છે, પરને લઈને થઈ નથી. આહા...! છે ? એક ફેર કેટલો ? કે અશુદ્ધતા પરદ્રવ્યના સંયોગથી થાય (છે), એટલો ફેર છે. શુદ્ધ છે એ તો સ્વતઃ સ્વભાવ છે અને અશુદ્ધતા એ પરદ્રવ્યના સંયોગથી થાય, એટલો ફેર છે. બાકી છે તો બંને વસ્તુના સત્ત્વ. બંને વસ્તુમાં રહેલા છે – શુદ્ધતા પણ રહેલી છે અને પર્યાયમાં અશુદ્ધતા પણ રહેલી છે.

આ..હા...! પર્યાય શું ? અને દ્રવ્ય શું ? પહેલું એને થોડું તો જાણપણું હોવું જોઈએને ! દ્રવ્ય કોને કહીએ ? ગુણ કોને કહીએ ? પર્યાય કોને કહીએ ? ત્યારે આ વસ્તુ સમજાય. અહીં તો વિકારને પણ વસ્તુનું સત્ત્વ કીધું ! સત્‌નું સત્ત્વ, પર્યાયનું સત્ત્વ ! પર્યાયમાં છે ને ! વસ્તુમાં નથી. વસ્તુ, વસ્તુ તરીકે સત્‌ છે. પર્યાયમાં મલિનતા છે એટલે મલિનતા તરીકે પર્યાયદૃષ્ટિએ સત્‌ છે. બંને વસ્તુનું સત્ત્વ છે. આહા...હા ! ફક્ત પરને લઈને – નિમિત્તથી થાય છે એટલો ફેર. નિમિત્તને લઈને નહિ, પણ નિમિત્ત ઉપર લક્ષ છે અને વિકાર થાય છે એટલો ફેર. પણ વિકાર છે આત્માનું સત્ત્વ. એના સત્ત્વમાં, એની પર્યાયમાં, એના પુરુષાર્થથી ઊંધાઈથી એનામાં થાય છે. એ પરને લઈને થાય છે, એમ છે નહિ. આહા..હા...!

'સમયસાર' તો એવી ચીજ છે...! થોડો પરિચય જોઈએ, ભાઈ ! ભગવાન ! આ તો અનંતકાળથી ભૂલેલો (છે). એ વસ્તુ શું છે ? પર્યાય શું છે ? અને પર્યાયની અશુદ્ધતાને કાઢી નાખીને એકલી શુદ્ધતાને સત્‌ કીધી, એથી કરીને અશુદ્ધતા નથી એમ માનવું, એ પણ ભૂલ છે. વસ્તુને સત્ય કહેતાં – ત્રિકાળી દ્રવ્યને સત્ય કહેતાં, પર્યાયને અસત્ય કીધી, એ તો ત્રિકાળીની અપેક્ષાએ કીધી. બાકી પર્યાયપણે પર્યાયમાં મલિનતા – સંસાર–વિકાર–દુઃખ છે. એ પણ જીવનું સત્ત્વ નામ જીવની પર્યાયનું સત્ત્વ છે. આ..હા..હા...!

કહો ! '...ભાઈ'! અંદર પણ લક્ષ્મી છે અને વિકાર આવું દુઃખ છે, બંને છે, એમ કહે છે. આ દુનિયા ત્યાં દુઃખ વેદે છે. આત્માના અંતર અનુભવ વિના આનંદની એને ગંધ નથી. આખી દુનિયા – બધા પૈસાવાળા અબજોપતિ, કરોડપતિ, રાજા, પચાસ-પચાસ હજારના મહિના(ના) પગારદાર બધા દુઃખી પ્રાણી છે બચારા ! કેમકે સુખ જે આત્મામાં છે એની તો એને ખબર નથી. તેમ આત્માને અંદર પર્યાયમાં દુઃખ છે એમ ન માને (તો તે ખોટું છે). (કેમકે) દુઃખ તો છે, દુઃખ છે, રાગ છે, વિકાર છે, એ પણ જીવની પર્યાયનું સત્ત્વ નામ પર્યાયમાં થાય છે. એ કાંઈ પરમાં થતું નથી. આહા..હા...! આવું છે !

'**અશુદ્ધનયને અહીં હેય કહ્યો છે...**' છે ? '**...અશુદ્ધતા પરદ્રવ્યના સંયોગથી થાય છે એ જ ફેર છે. અશુદ્ધનયને અહીં હેય કહ્યો છે કારણ કે અશુદ્ધનયનો વિષય સંસાર છે...**'

લ્યો ! આ શું કીધું ? કે એની પર્યાયમાં જે મલિનતા દેખાય છે એ સંસાર છે. એ અશુદ્ધનય છે એ વ્યવહાર છે અને તે સંસાર છે. એ માટે ત્રિકાળીને સત્ય કહીને આને અસત્ય કીધી છે. પણ અસત્ય કહીને, સસલાના શીંગડા જેમ નથી, એમ મલિનતા પર્યાયમાં નથી, એમ નથી. આહા..હા...! આવું છે ! ઘડીકમાં ત્રિકાળીને સત્ય કહે, વળી પર્યાયને પણ અહીં સત્ય કીધી. વસ્તુનું સત્ત્વ કીધું... સત્ત્વ ! મલિનતા પણ પર્યાયનું સત્ત્વ (છે). પર્યાય એની છે ને ? એથી વસ્તુનું ઇ સત્ત્વ છે. અશુદ્ધતા પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે એટલો ફેર છે, બાકી છે તો એની પર્યાયમાં વિકાર.

'અશુદ્ધનયને અહીં હેય કહ્યો છે કારણ કે અશુદ્ધનયનો વિષય સંસાર છે અને સંસારમાં આત્મા ક્લેશ ભોગવે છે; જ્યારે પોતે પરદ્રવ્યથી ભિન્ન થાય ત્યારે સંસાર મટે...' આ..હા..હા...! એ પુણ્ય અને પાપના ભાવની મલિનતા મટાડે ત્યારે સંસાર મટે અને શુદ્ધતા થાય. પણ એની પર્યાયમાં (મલિનતા) નથી જ એમ માને, તો મટાડવાનું રહેતું નથી, અને એ પોતાનો ત્રિકાળ સ્વભાવ માને તોપણ મટાડવાનું રહેતું નથી. બે ન્યાય–પર્યાયમાં નથી એમ માને, તો મટાડવાનું રહેતું નથી અને પર્યાય(ની) એ અશુદ્ધતા દ્રવ્યમાં છે એમ માને તો (પણ) મટાડવાનું રહેતું નથી. આ..હા..હા...! આ તો ન્યાયનો વિષય છે, ભાઈ ! વીતરાગનો માર્ગ તો ન્યાયધીશ છે, ન્યાયથી છે. એમાં એમને એમ માની લેવું (એવી) વાત નથી.

મુમુક્ષુ :– અજ્ઞાની જીવ આ નક્કી કરી શકે ?

સમાધાન :– અજ્ઞાની નક્કી કરી શકે, બરાબર માની શકે. ઓળખી શકે, જાણે. જાણે તો ને ! આહા...હા...!

મુમુક્ષુ :– આ પાપમાં પડ્યા છીએ....!

સમાધાન :– માટે કહે છે પાપમાં પડ્યા અને પુણ્યમાં પડ્યા બંને સરખા છે ! અહીં એ કહેવું છે, ભાઈ ! પાપમાં પડ્યા છે – આખો દી રળવું અને બાયડી અને છોકરાં અને ધૂળ અને ધમાલ ! બે–પાંચ–પચીસ કરોડ રૂપિયા થાય ત્યાં તો એમ થઈ જાય, જાણે આપણે મોટા બાદશાહ થઈ ગયા ! આહા..હા...! બાપુ ! બાદશાહ તો આ અંદરમાં બિરાજે છે ! ચૈતન્ય પરમેશ્વર બાદશાહ છે !! 'બાદશાહ' એમાંથી વિકારને 'બાદ' કરે તો 'શાહ' એકલો રહી જાય છે !! ઝીણી વાત છે, ભાઈ !

વિકાર એનામાં છે. વિકાર નથી એમ માને તો પણ જૂઠું છે અને વિકાર ત્રિકાળ દ્રવ્યમાં માને તોપણ જૂઠું છે. ત્રિકાળ દ્રવ્ય છે (તે) શુદ્ધ છે (અને) વર્તમાન પર્યાય તે મલિન અને અશુદ્ધ છે. બંને જીવનું સત્ત્વ (છે). જીવના સત્ત્વમાં, જીવની સત્તામાં થાય છે. એ પરની સત્તામાં મલિનતા છે – એમ નથી, એમ કહે છે. કર્મને લઈને મલિનતા છે, એમ નથી. આ..હા..હા...!

'...ક્લેશ ભોગવે છે;...' છે ને ? **'અશુદ્ધનયને અહીં હેય કહ્યો છે કારણ કે અશુદ્ધનયનો વિષય સંસાર છે...'** શું કહે છે ? કે, વસ્તુ જે ત્રિકાળ ચૈતન્યસ્વરૂપ છે, એની દૃષ્ટિ –

અનુભવ કરવા માટે, પુણ્ય–પાપના ભાવ તેની પર્યાયમાં છે છતાં તેને ગૌણ કરી, તેને લક્ષમાં ન લેવા માટે 'તે નથી' એમ કહી અને શુદ્ધનયનો વિષય સત્ય છે તેમ કહેવામાં આવ્યું છે. આ..હા..હા...! એક શબ્દ ફેર પડે તો (મોટો) ફેર પડે એવું છે, બાપુ ! આ તો ન્યાયનો વિષય છે. આ કાંઈ કોઈ કથા–વાર્તા નથી. આ તો ભાગવત્–કથા છે, ભાગવત... ભગવત્ ! ભગવન, ભગવાનઆત્માની કથા (છે) પ્રભુ ! આહા...હા...! 'નિયમસાર'માં કહ્યું છે કે આ ભાગવત–કથા છે. ભગવાનઆત્માની કથા છે આ !! આહા...! પણ તે ભગવાનઆત્મા હોવા છતાં અનાદિથી તેની પર્યાયમાં આ મલિનતા કરી જ રહ્યો છે. પાપ આખો દી' ! અને પાપ છોડીને કદાચિત્ પુણ્યમાં આવે તોપણ એ બંને વિકાર છે, બંને સંસાર છે. આ..હા..હા...! છે ? કીધું ને ! **'...અશુદ્ધનયનો વિષય સંસાર છે અને સંસારમાં આત્મા કલેશ ભોગવે છે;...'** આહા..હા...! ચાહે તો શુભ ભાવ હો કે અશુભ હો, (બંને) અશુદ્ધ છે અને તેથી તે દુઃખી છે. તેથી તે દુઃખના અભાવરૂપ આનંદસ્વરૂપ છે તેની એને ખબર નથી.

આનંદનો નાથ પ્રભુ છે ! સચ્ચિદાનંદપ્રભુ ! પરમેશ્વરની જાત જ પોતે (છે) તેની જાતનો છે. એ પરમેશ્વરની જાતનો પોતે છે. એની નાતનો છે પણ એને ઓળખ્યા વિના – અનુભવ વિના એને એકલું દુઃખ જ થઈ રહ્યું છે. પુણ્ય અને પાપનાં પરિણામ બંને દુઃખરૂપ છે. આખો દી' પાપ–રળવું અને આ ભોગ ને વિષય રળવું–કમાવું અને એમાં મહિનાના ૫–૨૫ લાખ રૂપિયા મળતા હોય, (તો એમાં) ગૂંચી જાય. ઘાણીમાં જેમ તલ પિલાય તલ ! એમ આ પિલાઈ જાય પાપમાં ! અને એ છોડીને પુણ્યમાં આવે તોય કહે છે પુણ્ય પોતાનું માને તો ત્યાં પિલાઈ જાય છે. છે એની પર્યાયમાં, છતાં ત્રિકાળીમાં નથી. આહા..હા...! આવી વાત છે !

મુમુક્ષુ :– ખરું રહસ્ય બતાવ્યું છે પ્રભુ !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :– વસ્તુ તો આવી છે, બાપુ ! આહા...! બહુ આઘું નથી લઈ જતા હોં ! આમાં છે એટલો અર્થ કરીએ છીએ. બહુ સૂક્ષ્મતા આઘી નથી લઈ જતા.

હવે (કહે છે) **'...જ્યારે પોતે પરદ્રવ્યથી ભિન્ન થાય,...'** (અર્થાત્) ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ છે, એ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન થાય એટલે મલિનતાથી ભિન્ન થાય ત્યારે સંસાર મટે, ત્યારે કલેશ મટે. **'એ રીતે દુઃખ મટાડવાને શુદ્ધનયનો ઉપદેશ પ્રધાન છે.'** (તેથી તેને) મુખ્ય કહ્યો. એ દુઃખ મટાડવા (માટે) આત્મા શુદ્ધ છે, ત્રિકાળી છે, એમાં વિકાર નથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે, એ શુદ્ધની દૃષ્ટિ અને શુદ્ધનો અનુભવ કરવા માટે (એમ કહેવામાં આવ્યું છે).

'અશુદ્ધનયને અસત્યાર્થ કહેવાથી એમ ન સમજવું કે આકાશના ફૂલની જેમ તે વસ્તુધર્મ સર્વથા જ નથી.' આ શું કહે છે ? પર્યાયમાં અશુદ્ધતા નથી, મલિનતા નથી, એમ માનતા તો આકાશના ફૂલની જેમ વસ્તુ થઈ જાય. (પણ) એમ છે નહિ. પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે, આ મલિનતા ભોગવે છે. આનંદ ક્યાં છે એને ? અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ ક્યાં છે ?

આ તો દુઃખ છે એકલું ! વિષયનું, ભોગનું, રાગનું, અરે ! ચાહે તો દયા–દાન–વ્રત પરિણામ હોય એ પણ રાગ છે અને રાગ છે તે દુઃખ છે. પણ છે દુઃખ ! ઇ દુઃખી છે ! પણ ઇ દુઃખી છે ઇ એની દશામાં છે. એના ત્રિકાળ સ્વભાવમાં દુઃખ છે નહિ. એથી બન્ને વાત છે એમ જાણવી જોઈએ. આહા..હા...!

'એ રીતે દુઃખ મટાડવાને...' છે ? **'...શુદ્ધનયનો ઉપદેશ પ્રધાન છે. અશુદ્ધનયને અસત્યાર્થ કહેવાથી એમ ન સમજવું કે આકાશના ફૂલની જેમ તે વસ્તુધર્મ સર્વથા જ નથી. એમ સર્વથા એકાંત સમજવાથી મિથ્યાત્વ આવે છે;...'** શું કીધું ઇ ? વસ્તુ ત્રિકાળી છે – સમ્યગ્દર્શનનો વિષય, ધર્મની પહેલી સીઢીનો વિષય, વસ્તુ ધર્મ ત્રિકાળી શુદ્ધ, એને અહીંયાં સત્ય કહ્યો, પણ એને એકને જ માને અને પર્યાયમાં મલિનતા છે એ ન માને, તો મલિનતાને છોડીને નિર્મળતા(માં) જવું, એ તો થતું નથી. એ મલિનતાનો નાશ માને તોપણ સર્વથા એકાંત છે અને મિથ્યાત્વ છે. પર્યાયમાં મલિનતા છે એ ન માને તોપણ મિથ્યાત્વ છે, અને મલિનતાથી આત્મામાં ધર્મ થાય એમ માને, તોપણ મિથ્યાત્વ છે, આહા...હા...!

આવું આકરું કામ છે ! આ વાત ઘરમાં હાલે નહિ, દુકાને હાલે નહિ ! સાંભળવા જાય ત્યાં મળે બહારની વાતું ! – વ્રત કરો ને અપવાસ કરો ને પૂજા કરો, મંદિર બનાવો અને ભક્તિ કરો ! આ ચીજ ક્યાંય સાંભળવા મળે નહિ (તો) કરે ક્યે દી' બિચારો ! આહા...! અનંતકાળથી આથડ્યો પ્રભુ ! એક સેકંડ પણ એને આત્માના આનંદના સ્વાદની ખબર નથી !

'...માટે સ્યાદ્વાદનું શરણ લઈ શુદ્ધનયનું આલંબન કરવું જોઈએ.' અશુદ્ધતા છે, એની દશામાં મલિનતા છે એનું લક્ષ રાખી, અને એને છોડીને શુદ્ધ ત્રિકાળનો વિષય લેવો (ગ્રહણ કરવો). આત્માની ત્રિકાળી પવિત્રતાને (પ્રગટાવવી). પણ અશુદ્ધતા છે એનું (જ્ઞાન) કરીને એનું લક્ષ કરીને એને છોડીને શુદ્ધતાને પકડવું. અશુદ્ધતા નથી જ તો તેને છોડવું રહેતું નથી. છે ? **'એમ સર્વથા એકાંત સમજવાથી મિથ્યાત્વ આવે છે;...'** આહા...! **'...માટે સ્યાદ્વાદનું શરણ લઈ શુદ્ધનયનું આલંબન કરવું જોઈએ.'** અશુદ્ધતા છે, મલિનતા છે, એ લક્ષમાં રાખી, અને તેને છોડીને સ્વરૂપમાં જવું, એમ શરણ લેવું. અશુદ્ધતા નથી જ એમ માને તો એ અશુદ્ધતા છૂટે નહિ. તેમ અશુદ્ધતા સ્વરૂપમાં છે એમ માને તોપણ અશુદ્ધતા છૂટે નહિ. માટે સ્વરૂપમાં અશુદ્ધતા નથી, પર્યાયમાં છે, એનું લક્ષ રાખી અને શુદ્ધનું શરણ લેવું. સમજાય છે કાંઈ ? ભાષા તો સાદી છે, પ્રભુ ! પણ ભાવ તો જે હોય એ હોય, શું થાય ? ગમે એટલા ભાવને મોળા, હળવા કરી નાખે (તોપણ) હળવા શી રીતે થાય ? એની સ્થિતિની મર્યાદા હોય તે પ્રમાણે રહેને ! આહા...હા...!

મુમુક્ષુ :– ધર્મ કરને કે લિયે ક્યા કરના ચાહિયે ?

સમાધાન :– આ ધર્મ કરવા (માટે) આત્મા શુદ્ધ છે તેના ઉપર દૃષ્ટિ કરવી જોઈએ, પણ અશુદ્ધતા છે એ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ. પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે. સમજાય છે કાંઈ ? પર્યાયમાં અશુદ્ધતા ન હોય તો અશુદ્ધતા છોડવી અને શુદ્ધતા પ્રગટ કરવી, એ રહેતું નથી ! તેથી પર્યાયમાં – અવસ્થામાં – હાલતમાં, જેમ સ્ફટિકમાં લાલ–પીળા ફૂલને લઈને લાલ–પીળી ઝાંય દેખાય છે (એ) એની યોગ્યતાથી દેખાય (છે), એમાં છે. સ્ફટિકમાં છે ઇ ! એમ પ્રભુ ચૈતન્ય સ્ફટિકની જેમ શુદ્ધ હોવા છતાં, કર્મના નિમિત્તના સંગમાં જોડાવાથી પુણ્ય અને પાપનો મલિન ભાવ તેનામાં દેખાય છે, એ અશુદ્ધતા છે. (એનું વિશેષ કહેશે)....